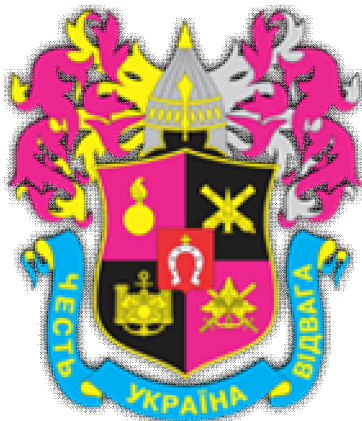

**НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК
ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО
ІНСТИТУТ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КАФЕДРА ГУМАНІТАРНИХ НАУК**

**«УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО В БОРОТБІ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ
(ДО 400-РІЧЧЯ ХОТИНСЬКОЇ БИТВИ ТА 100-РІЧЧЯ ДРУГОГО
ЗИМОВОГО ПОХОДУ АРМІЇ УНР)»**

ЗБІРНИК ТЕЗ ДОПОВІДЕЙ
ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ КУРСАНТСЬКО-СТУДЕНТСЬКОЇ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ

26 ЖОВТНЯ 2021
ЛЬВІВ

**«УКРАЇНСЬКЕ ВІЙСЬКО В БОРОТЬБІ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ
(ДО 100-РІЧЧЯ ПОДІЙ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917–1921 РОКІВ)»**

ПРОГРАМНИЙ КОМІТЕТ

Павло Ткачук, доктор історичних наук, професор
Андрій Харук, доктор історичних наук, професор
Олександр Ролук, кандидат наук з фізичного виховання і спорту

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

Анатолій Каляєв, доктор наук з державного управління, доцент
голова організаційного комітету
Лілія Скорич, кандидат історичних наук
секретар конференції
Юрій Гаврилишин
Інститут МПЗ
Роман Нанівський, кандидат технічних наук
секретар організаційного комітету

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО, ЯК ВІЙСЬКОВЕ, СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ XVII СТОЛІТТЯ

Михайло Бойко
Ольга Бойко
НАСВ

УЧАСТЬ КОЗАКІВ У ХОТИНСЬКІЙ БИТВІ

Окрилена успіхами в щойно завершеній війні з Московією, Річ Посполита вирішила втрутитися у справи османських васалів – Трансильванії, Молдови та Валахії. Окрім того, підтримувані в той час польсько-литовським урядом козаки, здійснювали безперервні набіги на османські володіння в Північному Причорномор'ї та рейди на Чорному морі, що також підбурювало османів до збройної відповіді.

Останньою краплею став союз із Польщею молдовського господаря Гаспара Граціані, який сподівався визволитися з-під влади Османської імперії. У Цецорській битві, яка мала впровадити в життя задекларовані договором наміри, війська Речі Посполитої і Молдови зазнали нищівної поразки від османів.

Щоб довершити свої військові успіхи, юний османський султан Осман II вирішив спалити Варшаву, наклавши на поляків вічну данину, а також приєднати до Османської імперії Україну. В умовах війни між католиками (Імперія Габсбургів, Католицька ліга, Річ Посполита) і протестантами (Богемія, Нідерланди), що якраз розпочалася 1618 року, цей конфлікт мав усі шанси розпочати широкомасштабну експансію Османської імперії в Центральну Європу і знищити католицьку коаліцію.

Тому лише дієвий, спланований опір нашестю загарбників з Османської імперії, чисельність яких значно переважала сили союзників, міг врятувати тодішню Річ Посполиту.

Усі сучасники визнавали, що ключову роль у перемозі під Хотинном відіграли запорозькі козаки. Без них османи могли здолати поляків за три-чотири дні, і шлях на Варшаву був би відкритий. Офіційно чисельність козацького війська становила понад половину всіх сил союзників. Але за підрахунками сучасних українських істориків, у Хотинській війні взяло участь більше козаків, ніж зазначено в реєстрах – до 47 тисяч на полі битви та ще 5-6 тисяч, які брали участь у кампанії на морі.

СЕКЦІЯ 1

На той час це була найбільша кількість запорозького воїнства, яку одномоментно вдалося виставити у військовій баталії. За це ще на початку року польський король Сигізмунд III Ваза пообіцяв козакам широку політичну автономію України з панівною православною церквою і привілейованим козацьким станом.

Протистояння між запорозьким і османським флотами на Чорному морі розпочалося навесні і тривало до осені. Козаки знищили щонайменше 141 ворожий корабель і зірвали частину поставок для османської армії під Хотином, зокрема, партії важких облогових гармат, які могли запросто вирішити долю битви.

Козацтво героїчно відповідало майже на кожен напад ворога. А деякі операції навіювали сучасникам паралелі з античною історією. Так, 60 запорожців упродовж трьох днів стримували значні сили ворога на річці Прут. Майже всі козаки полягли в бою, а кількох полонених розлючений Осман II власноруч убив мечем.

Навіть під час генерального штурму 28 вересня Сагайдачний зумів організувати контратаку, що завдала тяжких втрат противнику і змусила його відступити. Але найбільших успіхів під Хотином козацтво досягло нічними рейдами, що були здійснені вперше у військовій історії. Так, у ніч з 18 на 19 вересня 8-тисячне козацьке військо вдарило по правому флангу османського табору. Козаки винищили кілька тисяч ворогів перед тим, як османські війська почали оговтуватись, а самі повернулися майже без втрат, прихопивши чимало трофеїв.

У ніч з 21 на 22 вересня запорожці знову вирушили на вилазку та вбили щонайменше тисячу ворогів, водночас їм вдалося знищити османських головнокомандувачів Черкес-пашу й Тогаднджи-пашу. А колишній великий візир Гусейн-паша ледве врятувався втечею. У ніч з 23 на 24 вересня запорожці переправились на лівий берег Дністра та знищили розташований там османський табір, де було вбито також близько тисячі ворогів.

Хотинська битва, що тривала з 2 до 28 вересня 1621 року, стала кульмінацією Польсько-турецької війни 1620–1621 років і завершилася перемогою Речі Посполитої. Результати битви змусили Османську імперію відмовитися від амбітних планів завоювання Європи і підтвердили незмінність раніше встановлених кордонів. Саме 29 вересня розпочалися мирні переговори, які завершилися 9 жовтня підписанням того ж року Хотинського мирного договору. Однак, приступивши до мирних переговорів, поляки не допустили до них козаків, бо вважали їх звичайними найманцями. Ба більше,

Хотинський мирний договір передбачав припинення походів запорожців на Кримське ханство і Османську імперію.

Сьогодні, згадуючи про Хотинську війну, в Україні, Польщі та Литві віддають шану насамперед видатним полководцям – великому гетьману литовському Яну-Каролу Ходкевичу та козацькому гетьману Петру Конашевичу-Сагайдачному. Вони забезпечили цю перемогу ціною власних життів: Ходкевич помер у Хотині незадовго до завершення битви – 24 вересня, а Сагайдачний, який зазнав під час неї важкого вогнепального поранення, – 20 квітня 1622 року, перебуваючи під постійним наглядом королівського лікаря.

Анастасія Дьоміна
НАСВ

ВОЄННЕ МИСТЕЦТВО ГЕТЬМАНА ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО ПІД ЧАС ПОХОДУ НА МОСКВУ

Одним з визначних воєнних стратегів I половини XVII ст. був Петро Кононович-Сагайдачний – гетьман реєстрового козацтва, основним гаслом якого стало: перемога над супротивником досягається лише рішучими наступальними діями. Він, на противагу тогочасній західноєвропейській стратегії, намагався уникати маневрування по тилах ворога та довготривалої облоги фортець і прагнув нав'язати супротивнику швидкий та масивний бій, готував несподівані удари. Він виробив власну стратегію, головними принципами якої стали: блокування комунікацій і стратегічних об'єктів у районі воєнних дій (фортець, шляхів сполучення, зв'язку та постачання); проведення серії битв перед генеральною битвою з метою виснаження або введення в оману зв'язку та постачання); проведення серії битв перед генеральною битвою з метою виснаження або введення в оману супротивника; масування основних сил і засобів Війська Запорозького на головному напрямку як у наступі, так і в обороні.

В 1617 р. відновилася боротьба за корону московського царя. Серед претендентів був і королевич Владислав – син польського короля Сигізмунда III Вази, але його військо надовго затрималося під Вязьмою. Тоді польський уряд звернувся по допомогу до війська Сагайдачного, з силою якого рахувалися всі навколишні іноземні володарі. Гетьман не відмовив полякам, проте висунув і свої вимоги: розширити козацьку територію; збільшити кількість козацького реєстру; визнати судову та адміністративну автономію

СЕКЦІЯ 1

підпорядкованого низовикам регіону; забезпечити в українських землях права православної церкви.

Гетьман відкинув намір об'єднати польське і українське військо, відійшов від традиційного шляху походів на Москву: з заходу через Смоленськ - Вязьму, натомість обрав новий район зосередження свого війська і визначив шлях походу, який мав би допомогти непомітно підійти до Москви зі сходу. За цим з планом Сагайдачного, українські загоны мали просуватися до столиці Росії розставляючи довкола сторожові заслони, що мали забезпечувати похід, непокоїти ворога та завдавати удари в найближчих містах і фортецях. Завдяки плану руйнувалися оборонні плани Москви і примушувало її вести війну на два фронти. П. Сагайдачний знав про становище і наміри ведення війни московського війська. Необхідні дані здобула організована ним розвідка, яку вели купці, козаки, кобзарі та ін. особи. Щоб відвернути увагу московської сторони, він наказав нанести удар із заходу, тому в травні 1618 р. загін у складі 4 тис. козаків підійшов до Москви і спустошив околиці Калуги. Головні сили Сагайдачного кількістю до 20 тис. чол. вирушили, коли настало літо 1618 і стало можливим просування низиною та болотистою місцевістю. Гетьманський табір мав великі припаси зброї та харчів. Маршрут, який обрав він для походу, попри всі негаразди, був на той час найкращим з тактичного погляду. П. Сагайдачний стояв під Москвою вже наприкінці 1618 р, подолавши понад 1200 кілометрів шляху протягом трьох місяців і здобувши при цьому багато укріплених міст і фортець, а польське військо пройшло лише 250 км, не зустрічаючи серйозного опору і фактично не здобувши жодної фортеці. Рішучий бій вважався гетьманом як, найкращий із засобів досягнення мети. Вся його стратегія складається з воєнних дій як проти польових армій, так і проти фортець, які повинні були призвести до повної ліквідації опору супротивника. Росіяни, починаючи вже з 2 половини XVI ст., прагнули зосереджувати свої війська у фортецях і тримали в них досить великі гарнізони. Тобто, дії проти фортець безперечно були й заходами проти живої сили противника. Після об'єднання 20 вересня 1618 р. польського й українського військ було поставлено завдання – організація облоги Москви. Наступ на місто призначили на 1 жовтня. Шляхетська артилерія мала провести артобстріл, щоб зруйнувати укріплення. Після того козацькими загонами планували розпочати штурм і захопити російську столицю. Проте, в останній момент, гетьман віддав наказ припинити облогу і відступити. Такі дії виявилися несподіваними і для його союзників, і супротивників. Причинами таких дій стали: необхідність виплати воякам затриманих

королівською владою коштів, вимога польських комісарів припинити воєнні дії. Відтоді розпочалися московсько-варшавські переговори про примирення. Сагайдачний розумів, що доля Запорозької Січі залежить, з одного боку, від Польщі, з іншого – Росії, а господарем ситуації стане той, хто вдало використає наявні протиріччя між державами. На той час доля Московії багато в чому залежала від дій Сагайдачного. Загроза розгортання можливих подальших акцій П. Сагайдачного спонукала російський уряд погодитися на польські умови і 1 грудня 1618 р. в с. Деулені і підписати перемир'я на 14,5 років. Цар мав поступитися на користь Речі Посполитої Смоленською та Чернігово-Сіверською землями, обмінятися полоненими.

Отже, план гетьмана загалом значно відрізнявся від усталених стратегічних заходів західноєвропейської воєнної школи XVI - першої чверті XVII ст. Його задум глибокого проникнення на ворожу територію, захищену природними перешкодами і міцними штучними укріпленнями, з метою повного розгрому противника, ґрунтувався на принципах стрімкого наступу, нанесенні ударів по живій силі, застосуванні різноманітних засобів організації постачання та широкої взаємодії з силами союзників. Також, він передбачав цілісну систему послідовно наростаючих наступальних дій з одночасним укріпленням тилу, і поступове введення стратегічних резервів. Стратегічний план Сагайдачного передбачає постійне піклування про збереження власних збройних сил, турбота про високий морально-бойовий дух свого війська, особистий приклад; нищення живої сили ворога, захоплення фортець, роз'єднання ворожих сил, а потім їх знищення.

Ілля Іванов
НАСВ

ПОХІД 1618 РОКУ НА МОСКВУ

На початку квітня 1617 року королевич Владислав вирушив із Варшави в похід до Москви з метою отримати корону московського царя, якою на той час володів обраний 21 Лютого 1613 року Земським Собором Михайло Романов — перший московський цар з династії Романових. Наприкінці вересня під Смоленськом військо королевича об'єдналось з армією Яна Кароля Ходкевича. Навесні коронне військо Речі Посполитої на чолі з королевичем Владиславом підійшло до міста Вязьми і поставило табір, очікуючи підходу підкрплень. Аби врятувати королевича і виправити ситуацію, уряд Речі Посполитої звернувся по допомогу до Війська Запорозького. У березні 1618 року

дванадцять запорозьких сотників зустрілись із королевичем Владиславом і пообіцяли привести йому 20-тисячне військо. Умови для участі військ Сагайдачного в поході були такими: розширення козацької території у Речі Посполитій; свобода православної віри в Україні; збільшення реєстрового козацького війська; визнання Річчю Посполитою адміністративної й судової автономії України.

У другій половині червня 1618 року 6 полків 20-тисячного козацького війська під проводом Конашевича вирушили до Москви. 16 липня запорожці підійшли під Єлець — добре укріплену фортецю, розташовану за кілька десятків кілометрів на північний схід. Козаки прийняли капітуляцію і відправили невеликий загін для проведення арештів та реквізиції. Наприкінці липня — початку серпня Сагайдачний відправив полковника Михайла Дорошенка на чолі 10-тисячного загону у рейд по Рязанщині. Його війська захопити міста Лебедян, Скопин, Данков, Рязськ. При поверненні до військ Сагайдачного були захоплені Песочня, Сапожок та Шацьк. 9 вересня Сагайдачний переправив через Оку розвідувальний загін козаків чисельністю близько 400 осіб. Переправу здійснено в районі сучасного Перевицького Торжка, за 30 км на південний схід від Коломни. Отримавши цю інформацію, гетьман вирішив йти основними силами під добре укріплену фортецю Зарайськ, а деяких полковників направив здобувати Каширу. 12 вересня Сагайдачний отримав листа від королевича Владислава, в котрому той вказував, що вирушає з-під Можайська під Москву, і наказував гетьману негайно виступати, аби прибути в район Симонового монастиря. Наступного дня скликано козацьку раду, де вирішили розпочати 14 вересня виступ до Москви, не чекаючи повернення Федора Бориспольця. Протягом 15—16 вересня запорожці проводили облогу Зарайська, одночасно концентруючи війська поблизу впадіння Осетра в річку Оку та готуючись до переправи. 6 жовтня військо на чолі з П. Сагайдачним вирушило Каширським шляхом у бік Москви. У районі Донського монастиря їм заступило дорогу московське військо на чолі з Василем Бутурліним. Цар вислав проти Сагайдачного 6 000 кіннотників, всі наявні московські резерви. На початку битви Сагайдачний і московський воевода Бутурлін особисто билися і гетьман звалив воеводу з коня. Під час бою запорожці знищили передні загони супротивника, і решта московської кінноти почала рятуватися втечею. 8 жовтня поблизу Тушино запорожці об'єдналися з силами королевича Владислава. Цей план полягав у одночасному штурмі столиці з декількох сторін, з головними ударами біля Арбатських та Тверських воріт. Основною наступальною силою виступали війська Речі

Посполитої та найманці. Військо запорожців було розділене на декілька частин, частина з них йшли на штурм острогу за Москвою-рікою, решта мусила виконувати роль резерву та відволікати царські війська від головних напрямків. Важкі воєнні обставини змусили московську владу піти на переговори, що вперше відбулися 31 жовтня поблизу Тверських воріт. Протягом листопада велись тривалі переговори між польськими та московськими послами. Тим часом окремі загони запорожців продовжували атакувати московські міста на північ та північний захід від Москви, розорюючи Ярославський та Вологодський повіти, тим самим підриваючи економічні ресурси держави. Після повернення до України, військо Сагайдачного стало на постій у Київському воєводстві, а гетьманський полк у самому Києві. За свою участь у московському поході запорожці отримали грошову винагороду в розмірі 20000 золотих та 7000 штук сукна. За словами Д. І. Яворницького, по прибутті до Києва Петро Сагайдачний прийняв титул «гетьмана України» й став управляти тією її частиною, яка визнавала себе козацькою. 11 грудня 1618 року було укладено так зване Деулінське перемир'я. Воно стало найбільшим успіхом Речі Посполитої в протистоянні з Московською державою. Річ Посполита отримала білоруські й українські землі, які до того були під владою Москви — Смоленську, Чернігівську та Новгород-Сіверську, всього 29 міст. Король Речі Посполитої офіційно зберіг за собою право претендувати на московський трон. З іншого боку, це перемир'я поклато початок завершенню періоду постійних війн в Московському царстві, котрий тривав упродовж 15 років. На думку Віктора Брехуненка, сам Сагайдачний був проти замирення й відкрито виступав за оволодіння Москвою.

Петро Сагайдачний зробив чималий вклад у визнання і встановлення повноправної автономії України, української православної віри, збільшенні кількості реєстрових козаків і розширенні зони впливу на теренах України гетьманської влади. Посилення зацікавленості більшості європейських країн до козацького стану і їхньої непереможності у битвах не тільки з московитами, а й з османами.

Андрій Ігнатюк
в/ч 3057

ГЕТЬМАН ПЕТРО КОНАШЕВИЧ-САГАЙДАЧНИЙ ТА МОСКОВСЬКІ ПОХОДИ КОЗАКІВ

За гетьманування Сагайдачного, у козацькому війську було впроваджено суворо дисципліну та постійний бойовий вишкіл. Анархічні прояви козацької вольності суворо карались. Гетьман, у справі розбудови збройних сил, зробив ставку на менш чисельні, проте краще навчені і озброєні підрозділи. Ядром цього нового українського війська стали вишколені, вмотивовані, карні полки. Сагайдачний розумів, що лише маючи дисципліновану, добре оснащену і навчену армію можна захистити інтереси українського суспільства та добитись політичних поступок для козацького стану з боку польського уряду.

Європа того часу перебувала у постійних війнах, а війна потребувала навченого і дисциплінованого військового контингенту. За сприяння європейських монархів козацтво долучалося до збройних конфліктів. Козаки воювали проти османської загрози в Молдавії, Валахії, виступали у якості кондотьєрів (найманців) під час походів Лжедмитрія I та Лжедмитрія II у 1607-1612 роках до Московії. Історик Іван Крип'якевич вказує на те що, протягом 1604-1612 рр. значна кількість козаків знайшла «воєнний хліб» у Московщині. «Із Дмитрієм Самозванцем 1604 році ходило на Москву 12 тисяч козаків. Пізніше на поклик короля Жигимонта в московський похід з'явилося 40 тисяч запорожців». У червні 1610 року армія Станіслава Жолкевського, більшість якої становили козаки, розгромила московські війська під Клушином. На території Московщини літом 1611 року діяло 30 тисяч козаків під командуванням отаманів Будила та Струся. Протягом 1612 року десятки козацьких загонів рейдували різними регіонами Московщини, в тому числі під Вологдою, Тотьмою, Сольвичегодськом. Окремі з них протягом наступних двох років ходили до Архангельська, Холмогор, Олонця. У московській кампанії 1611-1613 років лише на офіційній королівській службі значилися 30 тисяч козаків. Саме тоді полякам вдалося захопити Москву.

Тому коли, в 1617 році, польський король Сигізмунд III закликав козаків підтримати королеви Владислава у його претензії на Московське царство, українські козаки вже мали прекрасну восьмирічну практику боротьби з московськими ратниками і були добре підготовленими до бойових дій на знайомій їм території.

Потрібно також розуміти, що воюючи проти Московії, козацтво не лише здобувало собі «військовий хліб», виконувало свій лицарський обов'язок перед своїм номінальним сюзереном – польським королем, добивалось політичних преференцій з боку польського уряду для України, але й можливо виконувало свої зобов'язання перед європейським анти-турецьким альянсом. Адже саме у цей час Сагайдачний вів переговори з французьким послом Марконетом про утворення християнського союзу проти турків, а Московія, починаючи із часів Івана Грозного була васалом Кримського Ханства, правляча династія якого визнала сюзеренітет турецького султана.

У московській кампанії 1617-1618 років. взяло участь 20 тисяч самого вибраного війська. Показово, що польська армія королевича Владислава, після випадків масового дезертирства з-під Вязьми, налічувала близько 5 тисяч.

Козацька армія вирушила в похід у другій половині червня 1618 року. Протягом кількох тижнів козаки захопили міста: Путивль, Рильськ, Курськ, Лівни, Єлець, Лебедин, Скопин, Ряжськ, Шацьк, Михайлів. Штурмували Можайськ. Вміло маневруючи та завдаючи обманних ударів, військо Сагайдачного швидким наступом розгромило московські армії воєвод Дмитра Пожарського, Григорія Волконського та Василя Бутурліна, останнього Петро Сагайдачний в особистому поєдинку звалив з коня основні 20 вересня основні сили козацької армії з'єдналася з військом королевича Владислава під Москвою. У цей час окремі відділи козаків взяли під контроль міста: Ярославль, Переяславль, Романів, Каширу, Касимів. 11 жовтня об'єднане військо розпочало наступ на Москву. Козаки навіть прорвалися у місто зі сторони Арбатських воріт. І хоча розвинути успіх атакуючим не вдалось, агресивні наступальні дії українських козаків змусили московських бояр просити миру на вигідних для польського королевича умовах. Проте московити навмисно затягували переговори, сподіваючись на те що голод і холодна зима змусять козацько-польські війська відступити. Проте Сагайдачний не дав жодного шансу хитрим боярам. Протягом листопада 1618 року його полковники захопили міські посади Серпухова та Калуги, у руках їх московських гарнізонів залишились лише міські цитаделі. 8 тисяч козаків, сіючи паніку відсікли можливість допомоги оточеній Москві. Як зазначає І. Крип'якевич: «Ця кампанія немало спричинилася до того, що Московщина мусіла скласти з Польщею мир».

1 грудня 1618 року було укладено Деулінське перемир'я. 29 міст, що раніше належали Московії увійшли до складу Речі

Посполитої. На думку українського історика, В.Брехуненка Петро Сагайдачний до останнього наполягав на подальших бойових діях.

Бойові дії 1618 року у черговий раз продемонстрували геній видатного полководця Сагайдачного, прекрасну підготовку та високу мобільність козацької армії. Адже протягом трьох місяців козаки подолали понад 1200 км і (поляки в цей час пройшли 250 км, без серйозного опору, і не взяли жодної фортеці). Згідно з дослідженнями Гуржія і Корнієнка, українські полки рухалися з середньою швидкістю 15- 20 км на добу, в 6-8 разів швидше, ніж поляки, у 2-3 рази - ніж європейські армії того часу. Козацька армія блискуче виконала всі поставлені перед нею завдання.

Андрій Мельник
НАСВ

ЕЛЕФАНТЕРІЯ ОСМАНА II У БИТВІ ПІД ХОТИНОМ

У ході хотинської битви, яка тривала з 2 вересня по 9 жовтня, турецький султан Осман II застосовував невеликий підрозділ бойових слонів. Про застосування правителем Османської імперії елефантерії писав у своїй статті кандидат історичних наук Федорук Андрій, у якій науковець представив записи Якуба Собеського, в яких сеймовий комісар писав, що «кровожерний молодий тиран привів чотирьох слонів, щоб показати свою могутність і нажахати польське військо африканськими чудовиськами».

Юзеф Третяк – польський літературознавець та історик, у своїй монографії «Історія Хотинської війни (1621)» зазначив, що 29 квітня, коли турецькі військові частини вирушали з Константинополя, «в тій урочистій процесії виступало також чотири великих слони, котрих султан отримав у дар від перського шаха, і на яких височіли оздоблені намети, що могли помістити кільканадцять осіб».

Як відомо, Осман II славився своєю ненавистю до козаків і османський хроніст Мустафа Наїма говорив, що захоплених на морі в полон запорожців, султан страчував і під час страт «декого позабавляли, розтоптавши слонами».

Бачимо, що Осман II застосовував слонів для транспортування та для страти козаків. Та чи застосовувалися слони для більш активних бойових дій? На думку дослідника – М. Алекберлі, турецькі слони активно не використовувалися. Свою думку він підтверджує промовою великого гетьмана литовського Яна Кароля Ходкевича до свого війська, в котрій той наголошував, що «не думайте, щоб слони і верблюди становили бойову силу; вони надто обтяжені в'юками і

гнуться під їх вагою». Єдине конкретне повідомлення про бойове застосування слонів османцями в період Хотинської війни є у праці вірменського автора Ованеса Каменаці, в якій згадується, що на початку генерального штурму польових укріплень польсько-литовського і запорозького таборів 28 вересня 1621 р., залишивши біля свого намету декілька підрозділів для охорони, усе інше військо Осман разом зі слонами спрямував на християн, промовляючи: «Те, що має відбутися – відбудеться сьогодні! Або ви розіб'єте нашого ворога, або усе одночасно загине».

Ще одне джерело, яке підтверджує наявність елефантерії в армії Османа II, є дослідження Петра Саса, присвячене Хотинській війні. В цьому дослідженні Петро Михайлович Сас зазначив, що «гармашам польсько-литовської армії вдавалося уражувати не лише вояків противника. Якимось їхнім ядром було вбито одного зі слонів, яких мали турки. Утім, артилеристи з обложеного хотинського табору не завжди були такі влучні».

Звісно, що ми не можемо сказати яка головна роль слонів була у битві під Хотином, але сама їх присутність неабияк надавала перевагу і без того сильній армії Османа II та впливала на бойовий дух і морально-психологічний стан козаків з їх союзниками. В підсумку Сагайдачний, який відіграв ключову роль у перемозі під Хотином, разом із союзниками змогли спланувати опір Османській імперії, чисельність армії якої значно переважала. А гетьман Сагайдачний, ціною власного життя зміг врятувати тодішню Річ Посполиту, і разом із своїм військом стали справжніми героями.

Лілія Обиход
НАСВ

ВІЙСЬКОВЕ МИСТЕЦТВО КОЗАКІВ У ХОТИНСЬКІЙ БИТВІ 1621 РОКУ

Цьогоріч ми відзначаємо 400-ту річницю від дня тріумфу української зброї та бойового мистецтва, який був увінчаний важливою у загальноєвропейському масштабі перемогою об'єднаних сил українського козацтва та війська Речі Посполитої під Хотином над султанським військом Османської імперії.

На українських землях у 1621 році відбулася військова кампанія під Хотином, яка мала остаточно визначити, чи буде розповсюджений вплив османів на християнські землі.

Загалом, конфлікт розпочався з порушення рівноваги, яка

існувала на кордонах між Османською імперією та Річчю Посполитою й Австрією. Це відбулося внаслідок активного втручання у 1610-х роках Речі Посполитої у справи Молдавії, адже її господар був васалом турецького султана, а Річ Посполита вважала, що більш вигідно буде зайняти це місце її ставлеником. У 1620 році турецьке військо розпочало війну. Військо із 45 тисяч запорожців зібралось і вирушило в похід через Молдову до Хотина для того, щоб з'єднатися з польсько-литовським військом. Ще до початку самої Хотинської битви, 5 тисяч козаків полягли у битві з татарами і турками. Вони мали затримати османську армію, аби Польща встигла підтягнути свої війська. Їм вдалося уповільнити противника на цілу добу. Саме тому Осман II зі своїми військами прийшов на поле бою тоді, коли польсько-литовські сили вже встигли зайняти більш вигідні позиції і готували оборону.

Початок Хотинської битви припадає на 2 вересня з наступом основних сил турецької армії вздовж всього оборонного фронту. Козацькі війська розташовувались так, що позаду їх був Дністер, а попереду – ворог. Праворуч козаків, під Хотинською фортецею і в ній самій оборонялися польські війська. Це скоріше була підтримка, аніж основні сили.

Турецькі гармати вели постійний вогонь, але не завдавали великої шкоди, адже козаками були побудовані незвичні для того часу споруди «бліндажного» типу, які витримували більше п'яти годин гарматного обстрілу. Попри те, що основні зусилля турків були зосереджені в напрямку позицій козацьких полків Сагайдачного, українці втратили близько 40 чоловік убитими й пораненими, і за наказом свого гетьмана, в ніч з 2-го на 3-тє вересня мали покращити фортифікацію позицій.

Перешкоджав успіху турецько-татарського війська і Дністер, по-перше, це була серйозна перешкода яку необхідно було здолати, а по-друге, козаки використовували його в своїх корисних цілях. Річка дозволяла не лише здійснювати транспортування провіанту, а й до прикладу напували коней. До речі, кіннота під час цієї битви довела свою неефективність у позиційних війнах.

Поряд з новими і ще «свіжими» способами ведення бойових дій Петро Сагайдачний застосовував також традиційну тактику. Вона передбачала активну і беззупинну оборону вдень і нищівні атаки і нальоти по противнику вночі.

Ефективною була і система вогню, козацький гетьман застосовував у великих масштабах такий спосіб чи не вперше. Так званий «рушничий вогонь», суть якого полягала в тому, що козаки вели масовий залповий вогонь з мушкетів по ворогу з максимально

близької відстані. У сучасному загальновійськовому бою є практично ідентичний спосіб ведення вогню, який називається кинджальним. Щоб уникнути втрат від щільного гарматного і рушничного ворожого вогню, Сагайдачний зосередив основні сили на лівому і правому флангах, при цьому відкривши позицію в центрі з метою введення противника в оману. Козаки також активно використовували умови обмеженої видимості, а саме нічні атаки.

Артилерія козаків була легка, рухлива і зручна в бою. Запорожці застосовували доволі потужну вогнепальну зброю (самопали, кріси, пістолети), мали широке розмаїття холодної зброї (ножі, кинджали, піки), використовували також луки, що значно впливало на способи ведення бою. До того ж, вози з провіантом, традиційно, ставали для козаків додатковим валом оборони. Але тактика цієї битви була в тому, щоб прицільним вогнем завдати максимальних втрат противнику, приховати своє розташування в димовій завісі та перейти до рішучої атаки холодною зброєю.

Головне, в чому такі була значна перевага козаків над ворогом у Хотинській битві – це любов до Батьківщини, велика майстерність, знання місцевості та вміння використовувати її властивості, і, звісно ж, досвід боротьби. Козаки захищали свою землю, і саме їх роль у битві була основною.

Кульмінацією подій стало 4 вересня 1621 р. В цей день Осман II провів три масові штурми польсько-козацького табору, в яких було задіяно приблизно 100 тис. турків. Третій штурм був зосереджений на козацькі позиції. Турецькі війська пішли в бій, женучи перед собою як живий щит верблюдів, мулів та інших тварин, зокрема чотирьох бойових слонів, небачених в наших краях. Тому їх застосування було не стільки бойове, скільки з метою залякування і деморалізації стану воїнів. Але козаки, маючи досвід у використанні коней та іншої звірини у боях, поспішно вийшли з укріплень і гучними окриками налякали тварин, врешті, ті перестали слухати погоничів і повернули назад. Змішавшись з османами, слони, мули і верблюди порушили бойові порядки, здійнялася загальна паніка і турки почали тікати. Козакам, переслідуючи їх, вдалося увірвались в табір.

Злагодженими і успішними маневрами гетьман Сагайдачний досягав позиційної переваги над ворогом, з'являвся раптово і несподівано в найбільш неочікуваних місцях, чим послаблював загальний стан противника і сприяв повному його розгрому. Внаслідок битви козаки втратили приблизно 15 тис. вояків, а турки – близько 80 тис.

29 вересня між командуванням польсько-козацьких і турецько-

татарських військ розпочалися переговори, які закінчилися 8 жовтня 1621 року підписанням мирної угоди.

Перемога у битві під Хотиним врятувала Європу від вторгнення османів, прославила козаків і їхнього гетьмана Петра Сагайдачного.

Микола Скоробогатов
НАСВ

РОЛЬ АРТИЛЕРІЇ В ХОТИНСЬКІЙ БИТВІ

Хотинська битва 1621 року змінила перебіг всієї східноєвропейської, якщо не світової історії. Османська імперія все ще була грізною силою для європейських країн, адже мала змогу зібрати чисельне військо, кістяком якого являлися гарно навчені регулярні підрозділи яничар і сипахів. Крім того, турецька артилерія того часу була найбільш передовою в світі, в її склад входила як важкі (облогові), так і легкі (польові) гармати. В оцінці істориками чисельності османської артилерії в битві під Хотином кількість гармат варіюється від 62 до 250 стволів, проте аналіз тогочасної джерельної бази дає нам зрозуміти що в цілому на полі бою було задіяно більше сотні гармат з турецького боку. В ході цієї битви османські артилеристи часто вдавалися до зміни позицій, і перед наступом проводили потужну артилерійську підготовку. Однак призначені проти кам'яних фортифікаційних споруд чи великих скупчень ворожій піхоти гармати виявилися безсилими проти земляних валів і шанців. Так під час обстрілу 26 вересня польсько – литовського табору з 15 гармат загинуло лише 2 пахолки. Так чи інакше обстріли хоч і не завдавали очікуваних османським командуванням втрат, але значно знижували бойовий дух оборонців Хотина. Реалії позиційної війни під Хотином перекреслили як виявилось завищені сподівання османського командування на свої гармати, особливо важкого калібру, як на ефективний інструмент придушення опору польсько – литовсько – козацького війська.

Діаметрально протилежною була ситуація з артилерією в польсько-литовському війську, очолюваному Яном Каролем Ходкевичем. Уряд Речі Посполитої був змушений з величезними труднощами забезпечити військо гарматами. Так доставляли артилерію (при чому без лафетів) зі Смоленська і Гданська, самі ж лафети доводилося робити нашвидкоруч, ледь не в умовах безпосереднього зіткнення з ворогом. Проте головними труднощами стали не стільки доставка, скільки фінансові витрати на артилерію.

Наприклад за підрахунками напередодні війни прибуток державної скарбниці становив приблизно 800 тисяч злотих в рік. Враховуючи пожертви і екстраординарні податки цю цифру вдалося збільшити до приблизно 4,5 – 5 мільйонів злотих, з яких витрати на артилерію склали 2 мільйони. На початку самої битви польсько-литовське командування поклало великі сподівання на вогонь власної артилерії, і насамперед на вмлі дії гарматних обслуг по веденню контрбатареїної боротьби. Польські батареї були захищені земляними валами і прикривалися від ворожих атак німецькою найманою піхотою. Незважаючи на свою нечисленність, польським артилеристам вдалося завдати важких втрат противнику не тільки контрбатареїним вогнем, а і при наближенні ворога до своїх позицій – і вогнем картечі, який викошував цілі бойові порядки османських військ. Однак бували і такі випадки, коли польсько-литовські війська ставали жертвами вогню власних гармат. Дослідники пояснюють це не низьким фаховим рівнем обслуг, а низькою якістю пороху, закупленого недобросовісними інтендантами.

Хотинська битва показала, що Військо Запорізьке мало доволі обмежені можливості щодо протистояння гарматному вогню супротивника. Пояснювалося це декількома чинниками, першим (і певно що основним) став економічний. Козацьке військо на той час не могло утримувати регулярну артилерію, вона обмежувалася лише легкими польовими гарматами, яких вистачало на протидію ворожій піхоті чи кавалерії. Крім того запорожці були явно не переобтяжені боезапасом (всього він містився на 12 возах). Далекобійність цих гармат була доволі обмеженою (османські гармати били з лівого берега Дністра по козацькому табору, а козацькі гармати не дострілювали до них). Козаки були вимушені сховатися, а ситуацію врятували польські гармати. В ході бойових дій та вилазок в руки козаків потрапило в якості трофеїв декілька турецьких гармат, які вони не були в стані передислокувати через відсутність тяги, і тому знищили їх.

В цілому оцінюючи роль артилерії в Хотинській битві можна сказати що на великому, обладнаному надійними польовими фортифікаційними спорудами тактика систематичної облоги з застосуванням важких гармат була не надто результативною. Найбільші втрати наносились при застосуванні гармат з близької відстані – тобто по суті як гігантської вогнепальної зброї. Османське військо, маючи подавляючу перевагу в артилерії та боеприпасах не зуміло знищити оборону польсько – литовських та козацьких військ. Це пояснювалося як обладнанням їх таборів і позицій, так і активними

СЕКЦІЯ 1

діями козацьких військ, які здійснювали вилазки і стали справжнім кошмаром для османських артилеристів. З кращої сторони проявили себе польські гармаші, які влучним вогнем підтримували дії своїх військ, а в ході безпосереднього зіткнення з противником завдавали йому вражаючих втрат ведучи вогонь картеччю, при низькій забезпеченості боеприпасами та порохом.

Секція 2

**«ПЕРШІ ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ 1917-1921 РОКАХ
ТА УЧАСТЬ У НИХ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА»**

Дмитро Бридкий
НАСВ

**СТРАТЕГІЧНІ ПЛАНИ КЕРІВНИЦТВА УППШ В ХОДІ
ОРГАНІЗАЦІЇ ЛИСТОПАДОВОГО РЕЙДУ В УКРАЇНУ І
СПРОБА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ**

Затягування термінів початку рейду в Україну, а відтак і загрози зриву запланованої операції, спонукали вище керівництво УНР вжити невідкладних заходів щодо початку її реалізації.

В середині жовтня з метою з'ясування ситуації і нав'язування контактів з повстанськими відділами на територію України було перекинуто загін у складі тридцяти чоловік під командуванням генерала В.Нельговського. Загін перейшов на радянську територію в районі села Устя та містечка Городниця і провів рейд до річок Тетерева та Уша. Фактично це стало початком запланованої військової операції, до якої УППШ готувався ще з весни.

24 жовтня було видано наказ про поділ Повстанчої армії на три групи. Назви груп походили від місця їхнього майбутнього формування та оперативного району дій: Бессарабська, Подільська та головна Волинська. Бойові дії мали бути розпочаті рейдом Бессарабської (Південної) групи у напрямку Тирасполь – Одеса. Згодом вони мали охопити весь терен південного заходу України. Наступним кроком мав стати удар Подільської групи по частинам Червоної армії. Метою було відтягнути якнайбільше ворожих сил на Поділля від головної групи Повстанчої армії УНР – Волинської, а потім з'єднатися з нею. Завданням найчисельнішої Волинської групи було просуватися у Київському напрямку та разом з двома іншими підняти масове антибільшовицьке повстання та оволодіти Києвом.

Найменшою з усіх груп була Бессарабська, чисельністю приблизно 300 вояків. Командував нею генерал-хорунжий Андрій Гулий-Гуленко, колишній капітан інженерних військ російської армії. Свого часу він був нагороджений Георгієвським офіцерським хрестом, а ще виступав організатором повстанського руху на Катеринославщині. Під час Першого зимового походу Гулий-Гуленко командував Запорізькою дивізією.

Друга група, Подільська, спочатку формувалася в околицях

табору для інтернованих біля міста Олександрова, а згодом була переведена до Копиченців – ближче до радянсько-польського кордону. Групою командував досвідчений командир, підполковник Михайло Палій-Сидорянський.

Щодо третьої, найчисельнішої головної Волинської групи, то саме 4 листопада вони перейшли польсько-український кордон. Це означало, що запланована українським командуванням вся операція по проведенню рейду досягла вирішальної фази. На перший погляд здавалося, що Подільська і Бессарабська групи успішно виконують поставлені перед ними завдання. Серед яких було дезорієнтація ворога щодо концентрації головних українських сил і напрямку планованого ними удару. Також важливим було відтягнути на себе ворожі сили, щоб уможливити Волинській групі сприятливі умови для розгортання бойових дій.

Загалом, події розгорталися не на користь Повстанчої армії. У зв'язку з тим, Головне командування Української Повстанчої армії змушене було зробити висновок про безперспективність продовження рейду. Було прийнято рішення про припинення подальшого руху в глиб України й повернутися назад до польського кордону, аби уникнути більшовицького полону.

Дерикорчма К.В.
НАСВ

ПЕТРО БОБЛЮЧАН. ЗВІЛЬНЕННЯ КРИМУ.

Чимало постатей ми знаємо з часів національно-визвольних змагань українського народу 1917–1921 рр., одні визивають у нас відчуття гордості, інші шкоди чи суперечки. Один з них — Петро Болбочан, відомий військовий діяч, що відобразив у собі усю повноту тогочасного періоду, суперечності, неоднозначності, притаманних до тих часів визвольної боротьби. Котрий показав як треба боронити країну від окупантів, відстоювати державницьку позицію.

Під час першої світової війни П. Болбочан набув значного досвіду у військовій справі. Його послужний список та нагородний листок відбивають весь шлях становлення П. Болбочана як бойового офіцера, професійне та службове зростання, участь у бойових діях 1914–1916 рр.

Свою діяльність в українському військовому русі П. Болбочан розпочав під впливом подій, пов'язаних з 1-м Українським полком ім. Б. Хмельницького, який прибув на фронт і увійшов до складу 5-го

корпусу російської армії.

10 квітня 1918 р. почалась Кримська операція. Перед групою Болбочана було поставлене окреме стратегічне завдання: випереджаючи німецькі війська, звільнити Кримський півострів від більшовиків, захопити Севастополь. Кінцевою точкою військової операції мав стати Чорноморський флот, дислокований у Севастопольській бухті.

Напередодні форсування Сиваша П. Болбочан зустрівся з генералом фон Кошем, командиром 15-ї ландверної дивізії, яка наступала на Крим. Генерал повідомив полковника про намір німецького командування зайняти Крим, запорожці готувалися самостійно взяти Перекоп. Німецьке командування скептично дивилось на плани запорожців. Вони вважали неможливим здобуття Перекопу без важкої артилерії, тому поступились.

Блискавична військова операція, проведена Болбочаном на Сиваші, вирішила успіх майбутньої Кримської операції. Готуючи наступ, штаб дивізії зробив усе можливе, щоб дезорієнтувати більшовиків. При таких сприяючих умовах Болбочан відкинув попередній план форсування Сиваша моторовими катерами і вирішив раптовим наскоком захопити безпосередньо залізничну переправу. Внаслідок операції все військове майно та зброя укріплень перейшли у розпорядження Запорізької дивізії.

Увечері 22 квітня Кримська група з боєм захопила м. Джанкой, що дало можливість подальшого наступу. Частина підрозділів рушила в напрямку Феодосії, відділи кінноти почали наступати на Євпаторію. Головні ж сили було скеровано на Сімферополь, який був захоплений майже без опору ранком 24 квітня.

Під час Кримського походу Запорізька дивізія поповнилася значною кількістю добровольців із Таврії, а також татарськими добровольчими формуваннями.

Яна Дерюгіна
НАСВ

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПОДІЛЬСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ ГРУПИ У ДРУГОМУ ЗИМОВОМУ ПОХОДІ

Подільська група Армії УНР, спочатку формувалася в околицях табору для інтернованих біля міста Олександрова, а згодом була переведена до Копиченців – ближче до радянсько-польського кордону. Групою командував досвідчений командир, підполковник

Михайло Палій-Сидорянський.

Після переходу кордону, основним завданням Подільської групи було непомітно пройти поміж більшовицьких військ, які базувалися в районі Бар – Хмельник – Вінниця – Житомир. Місцем, де мала зосередитися група до 7 листопада, мав стати район Малина – Чопович – Радомишля. Передбачалося, що 7-10 листопада туди мали б підійти й інші загони Повстанчої армії для об'єднання своїх сил та узгодження подальших дій.

Чисельність групи на час її формування становила 525 старшин і вояків. В ніч з 23 на 24 жовтня два невеликі відділи, кількістю понад 100 чоловік, перейшли кордон по р. Збруч з метою розгорнути бойові операції в районі Кам'янця-Подільського і Ланцкоруня. Решта Подільської групи планувала перейти на територію радянської України з 26 на 27 жовтня. На озброєнні групи було 200 гвинтівок, 11 000 набоїв, три кулемети, 100 австрійських гранат та 100 кілограмів вибухівки. Щодо одягу, то справи виглядали ще гірше. Була пізня осінь, дощі, іноді й мокрий сніг, а вояки Подільської групи переходили кордон „в таборовому лахмітті, на три чверті без плащів і навіть без черевиків”. У зв'язку з тим, серед основних завдань перед командуванням групи стояло ще одне: здобути достатньо зброї та теплого взуття і одягу.

Польсько-радянський кордон група переходила через річку Збруч неподалік Гусятина в ніч з 25 на 26 жовтня. І вже на кордоні відбувся перший успішний бій, що підняло бойовий настрій особового складу. В наступні дні походу Подільська група мала декілька незначних сутичок, в яких не тільки не зазнала втрат, а й здобула гвинтівки, набої, тачанку з кулеметом та близько 20 коней. Загалом, за два дні походу повстанці здобули чималу кількість трофеїв: 160 гвинтівок, 41 наган, 173 коней, 4 тачанки, одяг та багато набоїв. При цьому їх втрати у сутичках були мінімальними – 19 чоловік.

Найзапеклішим був бій у селі Згарки із 8-им полком 9-ї кавалерійської дивізії Г. Котовського. Там втрати повстанців становили 20 пораних і приблизно 15 загиблими. Фактично, після цього бою починаються регулярні сутички з більшовицькими військами. Хоч вони спершу й розгубилися від несподіваного наступу повстанців, однак скоро оговталися. Вже 29 жовтня вони підтягли підкріплення в район дій Подільської групи. Цього ж дня одна з груп підполковника Палія вступила в бій під Ярмолинцями з 17-ю більшовицькою дивізією. Саме під час цього бою 2-й „Червоний” галицький курінь чисельністю 500 чол. перейшов на бік повстанців.

В селі Янчинцях командування групою зустрілось із загоном

отамана Шпака, який оперував у Заньковецько-Віньковецькому районі. Отримавши детальнішу інформацію про партизанські загони на Поділлі, командування дещо скоригували свої плани. Було прийнято рішення рушити в бік села Стара Гута з наміром зупинитися там на перепочинок. Однак виявилось, що повстанців уже переслідували ворожі війська. Вдосвіта 30 жовтня їх наздогнали 7-ий та 8-ий полки 9-ї дивізії Косовського. Насилу відбившись від ворога, група вирушила далі в напрямку сіл Луки – Янівці – Зіновинці – Березна – Майдан Вербецький – Росохи – Чуднівці. 1 листопада біля села Семенівка був знову бій – Подільську групу оточив двохтисячний загін більшовиків. В цьому бою було поранено її командира – підполковника М.Палія, що змусило підполковника С.Чорного перебрати на себе командування групою. Чисельність Подільської групи після цього бою дещо зменшилась через втрати і налічувала – 65 кіннотників, 180 піхотинців, 7 кулеметів на тачанках та 15 поранених.

4 листопада ще одна група під проводом отамана Верхівця перейшла польсько-український кордон в районі Олевська. Ранком 8 листопада ними було здійснено спробу нападу на Коростень, але невдало.

Аналізуючи операції Подільської групи на території України, слід відзначити, що початок її рейду був успішним. У невеликих сутичках з більшовицькими загонами вдалося поповнити запаси зброї та теплої одягу і перетворити піший відділ у кінний, що робило його більш маневреним щодо ворога. Незважаючи на натиск переважаючих сил суперника, загін пройшов Проскурівський та Летичівський повіти. Звідти повернув на північний схід у Любарські ліси, дійшовши до Житомирського та Коростенського повітів. Далі загін мав намір просуватися на Київ. Пробувши в Україні трохи більше місяця, Подільська група зробила майже 1500 км маршу. Однак планам групи не судилося здійснитися, оскільки зазнали поразки основні сили Повстанчої армії – Волинська група. Загалом, можна констатувати, що в основному із своїм завданням Подільська група справилася. Серед негативних моментів, що вплинули на перебіг воєнних дій і мали суб'єктивний характер, можна виділити слабкість її розвідки.

Діана Дяченко
НАСВ

БЕССАРАБЬСЬКА ПОВСТАНЬСЬКА ГРУПА ТА ЇЇ ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ

Найменшою з усіх груп була Бессарабська, чисельністю приблизно 300 вояків. Командував нею генерал-хорунжий Андрій Гулий-Гуленко, колишній капітан інженерних військ російської армії. Свого часу він був нагороджений Георгієвським офіцерським хрестом, а ще виступав організатором повстанського руху на Катеринославщині. Під час Першого зимового походу Гулий-Гуленко командував Запорізькою дивізією.

Організація Бессарабської групи розпочалась у Кишиневі в липні-серпні 1921 р. із створення штабу, куди ввійшли, окрім Гулого-Гуленка, генерал Степанов, полковник Поплавський, полковник Черненко. Сама група організовувалась таємно на території Бендерського повіту в Румунії з відома та за допомогою Третього румунського корпусу. Представником від румунського корпусу був капітан Сатулеску. Основним завданням для цієї групи під керівництвом А.Гулого-Гуленка було захопити Тирасполь та Одесу, щоб отримати вихід до моря, та відтягти на себе якомога більше сил ворога і, тим самим, полегшити прорив Волинської групи. Командування сподівалося, що Бессарабська група зможе виконати своє завдання якнайкраще, оскільки на території південно-західної України діяв чисельний загін отамана Заболотного, з яким були налагодженні тісні зв'язки. Тобто можна стверджувати, що вона мала демонструвати проведення наступальної операції, щоб відтягти увагу ворога від основних сил Повстанчої армії. Але, на жаль, координація у діях окремих повстанчих груп була із самого початку порушена. У визначений термін переходу кордону, навіть саму підготовку груп до рейду не було закінчено. Отже, вже на початку рейду було допущено серйозну помилку – втрачено можливість одночасного раптового удару по ворогу. Враховуючи те, що сили Повстанчої армії значно поступалися червоним військам, фактор раптового удару, що міг бодай трохи компенсувати перевагу суперника, українська сторона втратила.

Ще задовго до наступу Повстанчої армії, на Дністрі було організовано декілька пересильно-розвідувальних пунктів для збирання розвіданих та агітації серед населення.

Наступна група, Бессарабська, складалася з трьох відділів.

Перший, найбільший, налічував 200 чоловік і був під командою сотника Пшенника, який на той час перебував при румунському штабі у Бендерах. Вояки, що входили до цієї групи, розмішувалися здебільшого під виглядом робітничих відділів у Бессарабії. Формування частини проходило в околицях Бендер, звідки вона і вирушила у похід.

Другий, менший за чисельністю, відділ під командуванням отамана Батурина, переправившись через Дністер біля містечка Гура-Бікулуй, на північ від Бендер, зайняли село Плоску. Звідти загін вирушив у північно-східному напрямку на Тирасполь. Однак, після бою з частинами тираспольського гарнізону Червоної армії, він зазнав значних втрат у живій силі і був змушений відступити.

Третій відділ, приблизно із 50 чоловік, під командуванням генерал-хорунжого А.Гулого-Гуленка, зробив спробу зранку 18 листопада перейти кордон в районі міста Дубосари. Його бійці, переодягнені у червоноармійське обмундирування, без перешкод швидко вийшли на тили більшовицьким частинам. Прибувши у визначений район розташування, А.Гулий-Гуленко налагодив зв'язок з отаманами Заболотним і Деркачем, та чекав наказу з Повстанського Штабу. Однак, лише в останніх числах листопада група отримала детальний план дій, що виявився на той час уже не актуальним. Тим часом А.Гулий-Гуленко, отримавши звістки про невдалий похід двох інших груп, був змушений віддати наказ про відступ на територію Румунії. 28 грудня його група, перетнувши кордон у зворотньому напрямку, була відправлена в Штаб 7-ї румунської дивізії, звідки переправлена у Кишинів.

Таким чином, Бессарабська група не виконала покладеного на неї завдання. Причиною тому були найперше прорахунки штабу у підготовці до збройного виступу, що в кінцевому рахунку дещо дезорганізували дії Повстанчої армії. Зрештою й поінформованість радянських військ про плани повстанців та погане військово-технічне забезпечення групи разом з вкрай поганими погодними умовами пізньої осені теж були не на руку повстанцям. Уже згодом, на допитах у НКВД, А.Гулий-Гуленко додавав ще й інші причини невдачі походу, загалом – взаємну недовіру між керівниками повстанського руху та невиконання своїх обіцянок польським та румунським командуванням.

Катерина Ілюхіна
КНУ

ЖІНКИ-ДОБРОВОЛИЦІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ 1917-1921 РР

Перша світова війна, як і українська революція, до якої були залучені і більшість жіночих організацій, підпорядкувавши свою роботу потребам фронту, стала для учасниць цих подій, хоч і жорстокою, проте успішною школою життя. На думку голови центральної управи Союзу Українок М. Рудницької, прийнята 19 жовтня 1918 року Проклямація Української Національної Ради про створення Української Держави, в якій було проголошено про «одноцілу українську територію», хоч і «не була вислідом наших організаційних змагань», проте є «вислідом визвольної боротьби свідомого жіноцтва Західньої Європи й здобутком всесвітньої революції.»

В той же час, протягом революційних подій набув поширення рух не тільки сестер-жалібниць, до якого були залучені слухачки Вищих жіночих медичних курсів України, що закріплено й у §14 Начерку проекту Державного законодаду для «Української Трудової Республіки» 1919 р., де зазначено, про обов'язкову « громадянську службу для добра Українського Народу в державних лічницях і приютах». Крім активної участі в українських національних об'єднаннях, в тому числі в галузі освіти, мистецтва та охорони здоров'я, українки вели також збройну боротьбу, поруч з чоловіками, організовуючи повстанські в часи громадянської 1919-1920 рр. війни загони, показуючи «зразки хоробрості».

Не дивлячись на те, що загальної мобілізації для жінок не було, у липні 1917 р. до Генерального Військового Комітету було здійснено візит чотирма делегатками від самоорганізованого об'єднання жінок з різних місцевостей України кількістю 120 осіб, що зібрались на Київському розподільному пункті з метою відправитись на фронт. У разі неможливості формування окремого жіночого «курня смерті» жінки були готові приєднатися до будь-якого українського полку жіночою сотнею.

Хоч участь жінок у збройних діях не завжди сприймалось однозначно, не дивлячись на те, що ще в п.13 Основного Закону «Самостійної України» спілки народу українського, що був прийнятий 1905р. зазначено, що «українці, як чоловіцтво, так і жіноцтво,

рівноправні і тільки во-ни можуть бути допущені до виконання офіційних обов'язків на Україні», проте жінки долучались до боротьби, керуючись різними причинами, проте з однією спільною метою. В той час, коли жіноча служба не була масовою, причини участі у збройній боротьбі, що спонукали жінок опанувати новий вид діяльності, носила індивідуальний характер, проте сучасниками, зокрема Р. Дудинським, І.Іванецем, Р.Купчинським, було відзначена військову кваліфікацію, придатність дівчат до військових дій на фронті.

У підсумку, можна стверджувати, що попри відсутність масового залучення осіб жіночої статі до боротьби за українську державність, як і централізованої військової підготовки, участь жінок у військових діях, як і для чоловіків, так і для самих жінок, зміцнювала надію на життя та була додатковим поштовхом до визвольної боротьби.

Лариса Нуждіна
НАСВ

ВОЛИНСЬКА ГРУПА В ДРУГОМУ ЗИМОВОМУ ПОХОДІ

Найбільші надії командування УППШ в Другому зимовому поході покладало на Волинську групу. Вона повинна була оперувати на Київському напрямку. Її формування розпочалося у першій половині жовтня 1921 року у таборі Александрів-Куявський з козаків і старшин 2-ї, 3-ї, 4-ї та 6-ї дивізій Армії УНР, що виявили бажання взяти участь у визвольному поході. Фактично, головна Волинська група налічувала приблизно 900 чоловік: 216 старшин та 663 козаків. По родах зброї: дві піхотні бригади, одна гарматна бригада, одна кінна сотня, технічна сотня та польова варта. Група поділялася на дві дивізії: першу очолював полковник Ступницький, другу – генерал-хорунжий М.Янченко. Загалом на озброєнні групи було: 430 рушниць та 74 000 набойів до них, 34 кулемети з набоями та стрічками, 300 шабель, 150 списів, 150 піроксилінових шашок, 150 кг піроксиліну та 600 ручних гранат.

Генерал Ю.Тютюнник, розпочавши формування Волинської групи, не володів достовірними даними про становище в Україні, переоцінив інформацію щодо розгортання там повстанської боротьби. Це було наслідком проникнення у його оточення більшовицьких агентів, що фактично контролювали кожен його крок і провокували на плановий рейд.

31 жовтня 1921 року група під командуванням Ю.Тютюнника розпочинає свій рейд в бік польсько-українського кордону. Якщо характеризувати бойові можливості групи та її потенціал, кидається у вічі надмірне її перевантаження цивільним елементом. Справді, із майже 900 чоловік особового складу близько сто осіб були урядовцями. В разі успішності рейду, вони мали скласти основу майбутнього цивільного державного апарату на звільненій території. Волинська група була до того ж перевантажена обозом. В умовах партизанської тактики ведення боротьби це робило її менш маневреною і наражало на небезпеку оточення ворогом. Відтак в організації групи, як бачимо, були допущені помилки, що в перспективі стало однією з причин невдачі рейду.

Все ж найдошкульнішою для групи була нестача озброєння. Хоча, згідно домовленості з польською стороною, на озброєння групи поступила певна кількість вогнепальної і холодної зброї. Однак її виявилось надто мало – фактично на половину бійців. Відчувався також гострий брак коней, що серйозно загрожувало проведенню швидкісного маневру. Адже в умовах партизанської тактики ведення боротьби маневреність часто виступає чи не найважливішим гарантом успіху бойових операцій. Нестача коней змусила командування Волинської групи вдатися до неординарного, як на ХХ століття, засобу – запрягти до возів з амуніцією декілька пар волів.

Вкрай погане забезпечення українських частин зброєю та амуніцією викликало серед рядових та офіцерів невдоволення. Вояки нарікали на те, що УППШ не зміг домогтися від польської сторони виконання взятих нею зобов'язань. Панувала думка, що поляки трактували дану військову операцію всього лише як диверсію проти більшовиків.

В ніч з 4 на 5 листопада Волинська група в районі сіл Боровські Будки та Нетреби на північ від Рівного перейшла польсько-радянський кордон, а згодом зайняла село Майдан-Голишевський, де здобула зброю і коней. Загалом – 32 коней та 12 підвод, на які було навантажено зброю, підривний матеріал, скарбницю і шпиталь.

Весь перехід зайняв кілька днів, однак по всьому шляху Волинської групи доводилось відбивати кінні загопи червоноармійців. Внаслідок цих сутичок зростали втрати і серед повстанців. Через несприятливі умови та постійні бої, командування групи було підведено підсумки кількаденного перебування на теренах України. Серед основних були:

- не відбулося з'єднання з відділом генерала В.Нельговського та Подільською групою підполковника М.Палія, які не прибули у

СЕКЦІЯ 2

визначений термін в даний район, що в свою чергу позбавило головні сили потужної кінної розвідки;

- група складалася переважно з піших козаків та старшин, активність яких внаслідок сильних морозів, відсутності на 50 відсотків чобіт та важких переходів була зведена до мінімуму;

- бракувало зброї та набоїв, оскільки випадкове їх поповнення було незначним;

- величезний обоз у 100 підвод, на якому розміщувався шпиталь, був тягарем для цілого відділу та перешкоджав швидкому пересуванню;

- більшовицька кіннота переслідувала групу, час від часу нападаючи з тилу;

54 вояки були важкопоранені, 40 – мали повністю відморожені ноги, 150 – хворі та легкопоранені.

В силу цих обставин було прийнято рішення про припинення походу та повернутися назад до польського кордону, що і було зроблено.

Катерина Фальчиан
НАСВ

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЖИТТЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА ЮРІЯ ТЮТЮННИКА

Боротьба за збереження державності є вагомою частиною життя і побуту кожного українця, котрий має честь, гідність та відсутність комплексу меншовартості. За свої три десятки років незалежності Україна неоднократно страждала від агресивної політики Російської Федерації. Московити ніби на генетичному рівні мають культуру завойовників-нищівників, через яких весь час страждають наші землі.

РФ у своїх пропагандивних тезах зазначає, що населення Кримського півострову не має нічого спільного з Україною та є «ісконнорускім народом», адже до 1954 року ця ділянка суходолу належала Російській Радянській Соціалістичній Республіці. Проте історія доводить протилежне.

Відгортавши сторінку історії на декілька декад назад варто згадати про події революції 1917-1921 років та одного з лідерів національно-визвольних змагань – Юрія Тютюнника.

Юрій Тютюнник – відомий український військовий та політичний діяч, борець за незалежність України, генерал-хорунжий

Армії УНР. Почав військову службу ще в 1913 році, брав участь у боях Першої світової війни в ролі унтер-офіцера царської армії. Згодом закінчив військову школу в м. Горі на Кавказі. Після випуску потрапив до Сімферополя в 32-й запасний полк, там прослужив до Лютневої революції.

Вільні люди мають зброю. Юрко Тютюнник розумів, що кожне формування, що має на меті становлення державності повинне володіти сильним військом. Тому він організовує «Перший Сімферопольський полк імені Гетьмана Дорошенка». Центральній Раді відверто не подобались стрімкі кроки розвитку першого українського національного військового підрозділу, вони всіляко гальмували утворення першого регулярного війська. Проте жителі з Криму приймали активну участь в бурхливих подіях 1917-1921 років. Про їх діяльність Тютюнник писав у своїй праці «Революційна стихія».

В книзі говорилося, що все розпочалося з рішення новоствореної Сімферопольської Української Громади розпочати політику «Освідомлювання». Цю культурно-освітню та агітаційну справу більшовики зустрінули вороже. Виступи інтелігенції зірвали шквал оплесків та вигуків «слава». «Промовці з'ясували, що «малороси» і «хахли» се назви, якими наділили нас наші вороги, гнобителі і що правдива назва всіх людей, що говорять такою ж мовою, як і промовці, є українці, а наша батьківщина, коли була вільною, то звалася не «Малоросією», але Україною і так має знову називатися».

Ті, хто мали козацький дух, розуміли, що сила в єдності, тому завжди виступали одноставно на військових заходах, а згодом підтримали ініціативу зведення в ротах всіх українців в окремі чоти (взводи). Пізніше, з даних підрозділів утворено полк, про який вже згадувалося вище.

Незабаром стало ясно, що легальним шляхом організація не зможе просуватися далі. Треба було готуватися до «революції в революції», полишити загальноросійську революцію та провадити національну, не зважаючи на те, як це відобразиться на внутрішньому побуті ворогів.

Через дану активність, росіяни почали масові арешти, звинувачуючи українських діячів та військових у провокаціях та сепаратизмі. Внаслідок постійних утисків більшовиків та їхніх приходів до Криму, в листопаді 1920 року було поставлено крапку на зусиллях українців самоорганізуватися. Крайова українська рада була тривалою структурою в масштабах усього півострова, проте її теж було знищено.

СЕКЦІЯ 2

Росія завжди перечила нашій державності. Її федеральна пропаганда знецінює корінні народи Криму, розпалює ворожнечу та розповідає про, ніби, конфліктні українсько-кримськотатарські відносини. Зараз на півострові висять триколори, проте в майбутньому знов замайорять блакитно-жовті стяги, адже народи українців і кримських татар є єдиною політичною нацією.

Секція 3
**«АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ
ІСТОРІЇ»**

Юрій Гаврилишин
НАСВ

**ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОТИДІЇ
УКРАЇНЦІВ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ В БОРОТЬБИ ЗА
ДЕРЖАВНІСТЬ**

Від проголошення незалежності в 1991 році, Україна та її Збройні Сили постійно є об'єктами інформаційно-психологічних впливів РФ. Саме ці впливи стали підґрунтям для проведення реальних агресивних дій на території України: анексія Криму за допомогою “зелених чоловічків” та псевдо-референдуму; війна на сході України, розв’язана із залученням підтримки місцевого населення, російських громадян та кадрових військовослужбовців збройних сил РФ. Як правило, сучасні інформаційні та психологічні війни мають тенденцію просувати нові ідеї для вибраної аудиторії, проте у випадку з російською експансією, ці ідеї мають своє коріння в історичному минулому. Російська пропаганда поширює їх у мас-медіа, фільмах, серіалах, політичних та розважальних ток-шоу. Це дозволило російській (радянській) моделі минулого вийти далеко за межі очевидного сприйняття пропаганди глядачем. Перешкодою для цього не стало навіть вимкнення російських телевізійних каналів, тому що як наслідок, український Крим захопила підрозділи армії РФ, а українські військовослужбовці майже не перешкоджали ворожому вторгненню. Передумовами їх пасивних дій стали погляди на росіян, крізь спільну радянську призму. Російська пропагандистська машина змогла просунути у свідомість суспільства наративи, що мали прямий зв’язок з радянським або російським імперським минулим та змогли ідеологічно сегментувати населення України.

Так, в період Української революції 1917-1921 років вперше була проголошена незалежність України і створено національні збройні сили. Досвід застосування інформаційних та контрагітаційних заходів у армії УНР також був першим для українців за новітньої доби. Після перемоги антигетьманського повстання та утвердження при владі Директорії УНР, було сформоване профільне відомство в галузі ІПВ. В 1918 році Директорією був виданий Декрет про створення Управління преси та інформації, головою якого став Осип Назарук.

Сьогодні серед архівних документів Директорії УНР можна зустріти дуже цікавий матеріал. Документ має сумнівне походження й не має оригінального архівного підтвердження, а отже вочевидь є підробкою, що слугувала вагомим інструментом психологічного впливу на населення у протидії більшовикам. У 1919 році в УНР поширювалися листівки “інструкції агітаторам-комуністам на Україні”. В інструкції коротко викладалися головні напрямки роботи агітаторів, об’єкти та завдання поставлені на них. Також в листівці йшлося про замовчування вивозу продовольства з території України, перекладання відповідальності за грабїж та злочини проти населення на петлюрівців, махновців та денікінців. Вона містила чіткий алгоритм поведінки направлений на насадження явного нарративу, що населення на території України має захотіти приєднатися до Радянської Росії, а тому агітаторам ставилося завдання якнайшвидше радянїзувати українців.

Отже, сьогодні можна впевнено стверджувати, що ІО та ПсО стали потужною зброєю сучасності, яка дає змогу суб’єкту їх проведення підготувати фундамент для забезпечення власних політичних, військових, економічних та інших інтересів, як на власній території, так і в інших країнах. У зв’язку з цим необхідно констатувати, що вивчення та розуміння феномена ІО та ПсО в усіх його аспектах, у тому числі вміння якісно протидіяти проведенню деструктивного ППВ з боку супротивників, у сучасний період є однією з головних передумов забезпечення національних інтересів країни

Володимир Голягін
НАСВ

ДИСКУРС МИНУЛОГО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ АНТИУКРАЇНСЬКИХ НАСТРОЇВ

Сьогодні на долю України випало переживати найсерйозніше випробування в своїй новітній історії - збройну боротьбу за незалежність і територіальну цілісність. Але попри це, такі науковці, як Д. Веденеєв; Я. Цимбал; О. Музичко та інші не одноразово відзначали, що всі сучасні антиукраїнські настрої беруть свій початок з далекого минулого.

Звернемо увагу лише на окремі, найбільш яскраві приклади формування антиукраїнських настроїв, які актуальні в новітній історії.

Одним з таких прикладів є Колективізація господарства, що розпочалась із Постанови Політбюро ЦК ВКП(б) СРСР «Про заходи щодо ліквідації куркульських господарств...» (30 січня 1930 року). Цей

документ розпочав процес репресій проти селян, який більшовики назвали «розкуркуленням». За цією пропагандистською «завісою» радянська влада надійно сховала правду про свою війну із селянством – дрібними приватними сільгоспвиробниками, які не піддалися на маніпулятивні гасла більшовиків. А вже 21 січня 1930 року в газеті «Красная звезда» виходить стаття «До питання про політику ліквідації куркульства як класу», у якій Сталін, по-суті, дає дозвіл на застосування найжорстокіших методів подолання спротиву селян-власників.

“Ліквідація” набрала різних форм:

1. Так звані контрреволюційні куркульські активісти – селяни, які активно чинили опір колективізації, підлягали розстрілу або ув'язненню.
2. Заможніші "куркулі", не помічені в акціях опору, виселялися у віддалені райони СРСР (Сибір тощо).
3. Менш заможні виселялися в інші повіти в межах України.

Доба Розстріляного відродження — особлива сторінка в історії української культури. Цей короткий період (1920-ті – початок 1930-х років) умістив таку кількість талановитих митців, зухвалих новаторських експериментів та безкомпромисних шедеврів, якої вистачило б на ціле сторіччя. Кожен із визначних діячів Розстріляного відродження відчув на собі репресивну машину тоталітарної системи. Біографія майже всіх митців цього покоління завершується словами "розстріляний", "загинув у засланні", "наклав на себе руки". А ті, кому вдалося вціліти, вже ніколи не змогли творити так само сміливо й самобутньо, як під час цих буремних років.

Кульмінацією тих трагічних подій став розстріл всесвітньо відомого актора і режисера, народного артиста УРСР Леся Курбаса, а разом з ним ще 100 осіб 3 листопада 1937. До сьогодні невідома точна кількість репресованих українців. За деякими підрахунками ця цифра коливається в районі 30 тисяч осіб.

Ще одним болісним прикладом нівелювання українських цінностей та прагнень здобути незалежну державу стало знищення та подальша дискредитація діяльності Організації українських націоналістів (ОУН). Ця ганебна війна проти свого народу тривала до 1953 р. Та призвела до нових жертв і стала ще одним свідченням більшовицького терору.

Подальші дії, спрямовані на знищення українського духовного відродження були спрямовані на гоніння на шістдесятників-самостійників а в подальшому постійне «переписування» історії, починаючи з шкільних підручників, та завершуючи висміюванням українського національного руху та мови в періодиці та відповідних нарративах. Навіть поверхневий і розрізнений аналіз наведених джерел

показує, що історична фактологія наполегливо заміщається вигідними для організаторів психологічних операцій ідеологемами.

Особливої уваги, на нашу думку заслуговує знищення документів, які могли би стати історичними доказами формування антиукраїнських настроїв. Так, у 1990 році був виданий наказ №00150, яким надали негласну вказівку до знищення архівних документів. Окрім самих тек зі справами знищувались і картотеки агентури, тобто ті картки, які заводились на завербованих агентів. Найчастіше документи спалювали. Скажімо, в Тернополі ці документи склали на вантажівки і відвезли до Львівської області на Жидачівський паперово-целюлозний завод, де це все скинули в чан, переробили на папір, який потім використовували для того, щоб писати, наприклад, доповідні.

Подальші дії щодо викорінення проукраїнських настроїв можна помітити вже в час Незалежної України, коли пережитки радянської політичної культури, що ґрунтувалась на протистоянні та боротьбі «наших і ворогів», спонукали російських політтехнологів використати радянський міф «Великої Вітчизняної війни» та культ Перемоги. В ідеологічну основу такої боротьби поклали ідею антифашистську, ідею боротьби з бандерівщиною, «західноукраїнським фашизмом». Це дало поштовх до чергового розколу української нації на вертикаль Схід/Захід, результати чого виявились через кілька десятків років у морально-психологічному протистоянні війни, що і досі ведеться на сході України.

Саме тому вважаємо що сьогодні слід більш повноцінно осмислити минуле нашої країни, оскільки відтворення правдивої історії повинно послужити для відновлення зв'язків всередині розділеного суспільства та допомогти створити спільне майбутнє.

Максим Кубський
НАСВ

ВИКОРИСТАННЯ РЕКЛАМИ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ НОВИХ КАДРІВ ТА ПОКРАЩЕННЯ ІМІДЖУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ

Упродовж восьми років Збройні сили України перебувають на інтенсивному етапі реформування. І ці зміни не обійшли стороною пропаганду та рекламу військової служби серед населення. Сьогодні Збройні сили України мають низку проблем з комплектністю підрозділів особовим складом, який необхідний саме зараз, коли під загрозою незалежність нашої держави. Саме тому питання реклами та пропаганди військової служби сьогодні актуальне як ніколи.

Рекламу військової служби можна поділити на друковану, телевізійну та в мережі «Інтернет». Друкована реклама є достатньо багатоманітною та має багато форм: листівки, брошури, проспекти, які зазвичай використовуються адресно (надсилаються за місцем проживання потенційного призовника або за його місцем навчання чи роботи), та плакати, що достатньо ефективно використовується у транспортах громадського користування та на автобусних зупинках. Телевізійна реклама доволі часто справляє неабияке враження у молоді, яка імпульсивно ставиться до роликів із використанням сцен з бойовими діями. У юнаків часто спостерігається почуття військової романтики, яке можна підкріпити вдалим відеороликом, тим самим стимулювати їх до подальшого вступу у ВВНЗ або підписання контракту зі Збройними силами України. Натомість реклама у мережі «Інтернет» легко створюється та поширюється. Цей вид реклами окуповується, незважаючи на значні затрати. При використанні такої реклами є можливість обрати цільову аудиторію, Відкритий також цілий інструментарій для її корегування: стать, вік, інтереси, регіон розташування, мова.

Для створення ефективної реклами необхідно визначити ціннісні орієнтації верств населення, на яке вона буде спрямована. Таким чином людей можна поділити на 3 категорії:

- молоді люди віком від 16 до 30 років, які не служили в армії. Вони зорієнтовані на те, щоб розкрити свої потенційні можливості та здібності, прагнення здобути освіту та роботу, матеріальні вигоди, бажання подорожувати та випробувати себе у чомусь новому, не звичному;

- чинні військовослужбовці. В основному це люди, які вже знають, чого хочуть, та мають чітко сформовану мету в житті. Їх діяльність більш визначена: бажання кар'єрного зросту, підвищення кваліфікації та вирішення матеріально-побутових проблем;

- військові пенсіонери, цивільні пенсіонери, жінки, які не бачать себе на військовій службі, люди з обмеженими можливостями тощо. Для них важливо бути в безпеці та щоб їхні податки на армію витрачалися за призначенням.

Отже, рекламу доцільно диференціювати за категоріями людей, на яких здійснюється вплив. Процеси, що відбуваються у Збройних силах України, вимагають формування в широких верствах населення нових уявлень про їх роль і місце в державі та суспільстві. Це неможливо без шанобливого ставлення до військовослужбовців, без підвищення престижу військової служби і Збройних сил України.

ОРГАНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗС УКРАЇНИ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Розбудова ЗС України на сучасному етапі потребує змін в різних сферах життя військовослужбовців, у тому числі й культурологічної сфери, яка направлена на організацію дозвілля та відпочинку військовослужбовців.

Починаючи з 1992 р. на теренах України діяло 97 військових закладів культури: 3 окружні будинки офіцерів, 42 гарнізонні будинки офіцерів, 17 гарнізонних офіцерських клубів, 5 будинків культури, 30 будинків офіцерів і офіцерських клубів іншого рангу.

Важливим чинником розвитку військовослужбовця стала власне його особистість, його свідомість, мислення, розуміння поняття «свідомого захисника держави», здорового морально-психологічного клімату в підрозділі. Військовослужбовці почали активно долучатись до самодіяльної художньої творчості. Це в свою чергу сприяло розкриттю талантів воїнів, створювались аматорські гуртки, фільми, твори образотворчого мистецтва. Також налагоджувались зв'язки з громадськими організаціями музеями, театрами. У центрах культури проходились зустрічі з відомими артистами.

Наприкінці 1990-х років були спроби організувати гуртки за інтересами, але і цю роботу необхідно було звернути через відсутність коштів. Проте за рахунок особистих зв'язків керівництва, хоч 1-2 рази на квартал військовослужбовці могли відвідувати театри. З метою покращення культурного обслуговування особового складу укладалися договори про шефську співпрацю.

В період з 1991 по 2003 роки військовий кінопрокат практично не фінансувався. Тематика тогочасних фільмів які демонстрували у клубах не відповідала військово-патріотичному вихованню військовослужбовця, сучасних фільмів майже не було, знову ж таки за браком коштів.

У 2009 році на базі ЗС України діяло 241 бібліотека. Серед бібліотечного фонду, який існував на той час – застарів, лише 10 % книг було державною мовою. Поновлення бібліотечного фонду не відбувалось.

До позитивних тенденцій культурно-виховної роботи в період з 1991 до 2014 року є:

- перехід до нових форм культурологічної роботи;
- звільнення культурно-виховної роботи від ідеологічних та політичних настанов минулого;
- розмаїття функцій від переходу умов мирного життя до бойового.

До негативних тенденцій культурно-виховної роботи в період з 1991 до 2014 року є:

- ліквідація установ культури та соціальна напруга в гарнізонах;
- занепад кінопрокату;
- брак коштів на технічні засоби, бібліотеки, музеї, будинки офіцерів

Отже, наприкінці 1990-х – на початку 2000-х років військовослужбовці та члени їх сімей попри всі проблеми, які були у культурологічній діяльності, брак коштів та інші, змогли хоч і на не дуже високому рівні задовільними свої культурні потреби, нехай це був літературний вечір чи похід в музей. Керівництво знаходило хоч і маленьку але можливість знайти спосіб для культурного життя підрозділів. А це позитивно впливало на військовослужбовців та виконання ними покладених на них завдань.

Михайло Стукалін
НАСВ

РОЛЬ ПРОЄКТІВ В РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ

З початком російсько-української війни ЗС України не були в достатній мірі забезпеченими матеріально-технічними ресурсами, а морально-психологічний стан військовослужбовців не був в достатній мірі готовий до бойових дій. В свою чергу це спричинило виникненню волонтерських та добровольчих рухів. Російсько-українська війна змогла консолідувати українське суспільство проти окупаційних військ ворога, що в свою чергу дало поштовх розвитку соціальних та інших проєктів.

Проєкт «Повернись живим» постачав та лагодив техніку, навчав військових та офіцерів та допомагав змінювати Збройні Сили. Фонд забезпечував українську армію — тактичною перевагою. Фонд відправляв на фронт перші тепловізори і аналізував проблеми війська, робив масштабне дослідження причин, через які військовослужбовці

звільнялися з армії. З 2014 року фонду вдалось зібрати 158 мільйонів гривень. Це — 60 автомобілів, які дали змогу пересуватися українським військовим, 160 квадрокоптерів, 3 радарні комплекси встановлені на кораблях, 20 авіаційних GPS та майже півтори тисячі планшетів з ГРК «Броня».

Проект IT Bro Academy надав можливість безкоштовно потрапити на курси з web розробки в IT BRO Академії. Засновниками компанії IT BRO є ветерани, які з 2018 року організують онлайн-курси для АТОВців, аби допомогти їм отримати престижну професію та адаптуватися до мирного життя.

IT Bro Academy має три потоки з web розробки: з html, css та javascript, а ще — цілісний курс алгоритмів та вступ до баз даних SQL. Фонд планує розширення курсів та перетворення проекту на ком'юніті, у якому постійно виходитимуть нові матеріали та триватиме неперервний обмін досвідом.

У проєкті були задіяні: Заслужений академічний Ансамбль пісні і танцю Збройних Сил України (м. Київ), Заслужений академічний Зразково-показовий оркестр Збройних Сил України (м. Київ), Військово-музичний центр Сухопутних військ ЗС України (м. Чернігів), Центр військово-музичного мистецтва Повітряних Сил ЗС України (м. Вінниця), Центр військово-музичного мистецтва Військово-Морських Сил ЗС України (м. Одеса), концертний оркестр Військової академії (м. Одеса). Автором проєкту виступив Ігор Карпунь (Військово-музичне управління Збройних Сил України).

Veteran Start-up Education — освітній проєкт, який розпочався у вигляді навчальних модулів, кожен з яких передбачає тренінговий семінар, виконання практичних вправ та аналіз кейсів відомих компаній за допомогою гостей — успішних підприємців, представників бізнесу та фінансових структур. Він створений для того, щоб надати ветеранам війни практичні знання стосовно створення інтегрованої моделі бізнесу та сприяти соціально-психологічній адаптації учасників та учасниць АТО/ООС.

Таким чином ми можемо зробити висновок, що соціальні проєкти відіграють безперечно важливу роль в розбудові сучасного українського війська, реабілітації ветеранів та військовослужбовців, їх соціалізації та адаптації до цивільного життя після бойових дій. Подальший розвиток проєктів та активна громадська ініціатива, дасть змогу креативним вирішенням нагальних потреб та зміцнити обороноздатність держави.

ЗМІСТ

ЗМІСТ

Секція 1

УКРАЇНСЬКЕ КОЗАЦТВО, ЯК ВІЙСЬКОВЕ, СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНЕ ЯВИЩЕ XVII СТ.....	3
<i>Бойко М., Бойко О.</i> УЧАСТЬ КОЗАКІВ У ХОТИНСЬКІЙ БИТВІ.....	3-5
<i>Дьоміна А.</i> ВОЄННЕ МИСТЕЦТВО ГЕТЬМАНА ПЕТРА КОНАШЕВИЧА-САГАЙДАЧНОГО ПІД ЧАС ПОХОДУ НА МОСКВУ.....	5-7
<i>Іванов І.</i> ПОХІД КОЗАКІВ 1618 РОКУ НА МОСКВУ.....	7-10
<i>Ігнатюк А.</i> ГЕТЬМАН ПЕТРО КОНАШЕВИЧ САГАЙДАЧНИЙ ТА МОСКОВСЬКІ ПОХОДИ КОЗАКІВ.....	10-12
<i>Мельник А.</i> ЕЛЕФАНТЕРІЯ ОСМАНА II У БИТВІ ПІД ХОТИНОМ.....	12-13
<i>Обиход Л.</i> ВІЙСЬКОВЕ МИСТЕЦТВО КОЗАКІВ У ХОТИНСЬКІЙ БИТВІ 1621 РОКУ.....	13-16
<i>Скоробогатов М.</i> РОЛЬ ПОЛЬОВОЇ АРТИЛЕРІЇ В ХОТИНСЬКІЙ БИТВІ.....	16-18
Секція 2	
ПЕРШІ ВИЗВОЛЬНІ ЗМАГАННЯ 1917-1921 РОКАХ ТА УЧАСТЬ У НИХ УКРАЇНСЬКОГО ВІЙСЬКА.....	19
<i>Бриджий Д.</i> СТРАТЕГІЧНІ ПЛАНИ КЕРІВНИЦТВА УППШ В ХОДІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЛИСТОПАДОВОГО РЕЙДУ В УКРАЇНУ І СПРОБА ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ.....	19-20
<i>Дерикорчма К.</i> ПЕТРО БОЛБОЧАН. ЗВІЛЬНЕННЯ КРИМУ.....	20-21
<i>Дерюгіна Я.</i> ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ПОДІЛЬСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ ГРУПИ У ДРУГОМУ ЗИМОВОМУ ПОХОДІ.....	21-24
<i>Дяченко Д.</i> БЕССАРАБСЬКА ПОВСТАНСЬКА ГРУПА ТА ЇЇ ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ.....	24-26

ЗМІСТ

<i>Ллюхіна К.</i> ЖІНКИ-ДОБРОВОЛИЦІ ЯК СОЦІАЛЬНЕ ЯВИЩЕ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОЇ БОРОТЬБИ 1917-1921 РР.....	26-27
<i>Нуждіна Л.</i> ВОЛИНСЬКА ГРУПА В ДРУГОМУ ЗИМОВОМУ ПОХОДІ.....	27-29
<i>Фальчиан К.</i> ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЖИТТЯ ВІЙСЬКОВО-ПОЛІТИЧНОГО ДІЯЧА ЮРІЯ ТЮТЮННИКА.....	29-30
Секція 3 АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ІСТОРІЇ.....	31
<i>Гаврилишин Ю.</i> ДЕЯКІ ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПРОТИДІЇ УКРАЇНЦІВ РОСІЙСЬКІЙ АГРЕСІЇ В БОРОТЬБИ ЗА ДЕРЖАВНІСТЬ.....	31-33
<i>Голягін В.</i> ДИСКУРС МИНУЛОГО ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ АНТИУКРАЇНСЬКИХ НАСТРОЇВ.....	33-35
<i>Кубський М.</i> ВИКОРИСТАННЯ РЕКЛАМИ ДЛЯ ЗАЛУЧЕННЯ НОВИХ КАДРІВ ТА ПОКРАЩЕННЯ ІМІДЖУ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ.....	35-37
<i>Панасевич Е.</i> ОРГАНІЗАЦІЯ КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ РОБОТИ З ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗС УКРАЇНИ. ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ.....	37-38
<i>Стукалін М.</i> РОЛЬ ПРОЄКТІВ В РОЗБУДОВІ УКРАЇНСЬКОЇ АРМІЇ СУЧАСНОГО ПЕРІОДУ.....	38-39